

O retipărire necunoscută a Slujbei Sf. Parascheva cea Nouă în prima carte grecească imprimată de Sf. Antim Ivireanul la Târgoviște (1709)

Policarp CHIȚULESCU

A little-known reprint of the *Service of St. Parascheva the New* in the first Greek book printed by St. Anthim the Iberian at Târgoviște (1709)

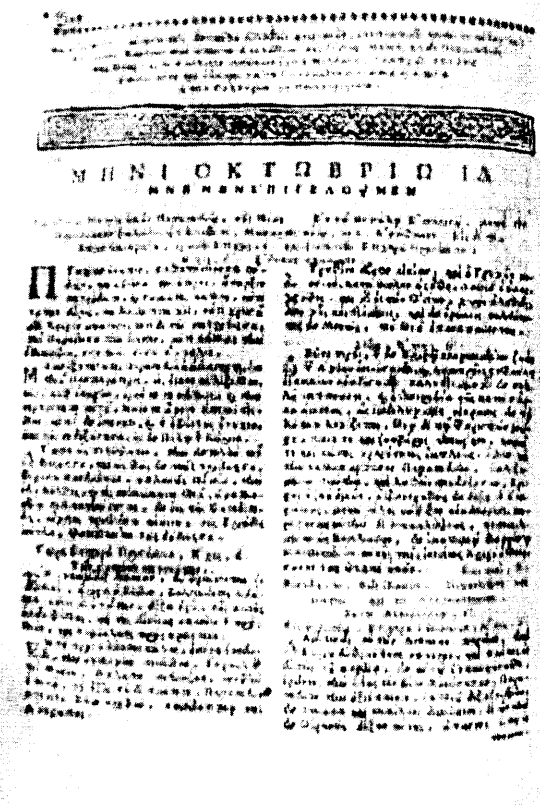
Abstract: *Saint Parascheva lived in the 13th century and began to be worshipped in various biographical texts and hymns soon after her death. After 1641 when her relics were brought to Iași, she began to be increasingly worshipped by the Romanians after having been held in high veneration by the neighbouring Slavic people who had previously acquired the Saint's relics. St. Anthim the Iberian was among the first who contributed to the spreading of the cult of St. Parascheva the New throughout the Romanian territories; he had the service and life of the Saint printed in Greek (in 1692 and 1709) and also in Romanian, at Râmnic, in the Anthologion of 1705. The cult of Saint Parascheva was officially recognised by the Romanian Orthodox Church in 1955.*

Keywords: *Saint Parascheva, St. Anthim the Iberian, greek prints, service*

La începutul anului 2013 am început cercetarea câtorva tipărituri din fondul de carte veche adus la Biblioteca Sfântului Sinod de la Facultatea de Teologie din București¹. Printre volumele în discuție se numărau o seamă de tipărituri grecești acefale care mi-au atras atenția în mod special și care aveau să se dovedească deosebit de interesante fiind tipărite în Valahia.

În cadrul activității tipografice susținute de Sf. Antim de-a

lungul vieții sale, cartea grecească alături de cea românească, a constituit un segment prioritar. Aceasta, datorită inițierii programului de susținere a Ortodoxiei din turcocrăție, proiect finanțat de voievozii și ierarhii români dar și de diferite personalități grecești adăpostite în Țările Române. Deși din punct de vedere numeric, cărțile grecești au fost în inferioritate față de cele românești, calitatea materialului utilizat și grafica volumelor au făcut din primele, adevărate monumente ale artei tipografice de la noi.

Slujba Preacuvioasei Maicii noastre Parascheva cea Nouă, Serviciul bisericesc, Târgoviște, 1709

¹ O prezentare mai amplă a acestui fond am făcut în studiul: *Cărți uitate, cărți regăsite. Date culese cu ocazia cercetării unui fond inedit, în volumul Istoria cărții și a bibliotecilor, Târgoviște, 2013, pp. 87-97.*

Prima tipăritură grecească a ieșit din teascurile târgoviștene acum mai bine de trei secole, în 1709, la începutul păstoririi Sf. Antim ca mitropolit; este vorba despre: *Carte care cuprinde în întregime toată rânduiala bisericească de peste tot anul*². Această lucrare *In folio* (27 X 19 cm), tipărită cu roșu și negru, are următoarea structură: 3 file nenumerotate + 973 pag.+ 588 pag.+ 36 pag. É. Legrand o consideră *rarissime.....une des plus belles productions de l'imprimerie de Tirgoviste*³. După cum lesne se poate observa, lucrarea este deosebit de voluminoasă ceea ce a făcut-o să fie greu manevrabilă. Din motive practice, deținătorii au separat unele de altele principalele cărți din acest adevărat *Antologhion* și le-au legat separat, pentru a preveni uzura inutilă. Astfel, Biblioteca Sfântului Sinod deține 6 fragmente din tipăritura în discuție, cu legături vechi și frumoase lucrate în piele care nu lasă să se înțeleagă faptul că ele fac parte dintr-o singură lucrare. Lipsa începutului și a finalului induc în eroare bibliotecarii și astfel, catalogarea fragmentelor se face adesea separat pe: *Triod*, *Penticostar*, *Octoih* sau pe ceea ce cuprinde strict, fragmentul respectiv. Evident că acest lucru duce la pierderea urmei monumentalului volum de la Târgoviște.

Mărturisim că doar datorită ornamenticii și graficii specifice lui Antim din aceste fragmente, ne-am dus cu gândul că s-ar putea să-i aparțină, și iată că nu ne-am înșelat. Menționăm că aceeași lucrare grecească a mai fost publicată de Sf. Antim la Snagov, în 1697, sub numele de *Antologhion*, într-un format mai mic, în 4° având conținutul ușor redus față de cartea în discuție, din 1709.

Publicăm aici cuprinsul rarei tipărituri târgoviștene: *Carte care cuprinde în întregime toată rânduiala bisericească de peste tot anul*

f.1: 15 distihuri dedicate lui Constantin Brâncoveanu de către diortositorul cărții, Mitrofan Gregoras.

² I. Bianu și N. Hodoș, autorii *Bibliografiei Românești Vechi* numesc cartea mai general *Serviciul bisericesc*, Vol. I, București, 1903, pp. 480-481.

³ *Bibliographie hellénique*, XVIII-ème siècle, tome I, Paris, 1918, p. 68.

f.1v- f. 2: Scrisoarea lui Antim al Ungrovlahiei către Atanasie, patriarhul Constantinopolului.

f.2v: Lămurire asupra cuprinsului cărții.

f.3: *Cuprinsul*.

p. 1-50: *Psaltirea*.

p. 51-92: *Orologhion* (Ceaslov).

p. 93-385: *Paraklitiki* (Octoih).

p. 385-387: *Exapostilariile Învierii*.

p. 388-391: *Evangheliile Învierii* (duminicale).

p.391-395: *Canonul Născătoarei de Dumnezeu, facere a împăratului Teodor Luca Laskaris*.

p. 396: albă.

p.397-919: *Minologhion*.

p.920-959: *Canoane anonime (tropare de obște) care se cântă la unul sau mai mulți sfinți*.

p.959-973: *Slujba Cuvioasei Maicii noastre Parascheva cea Nouă*⁴.

O filă albă, nenumerotată desparte prima parte de cea de-a II-a.

p. 1-389: *Triodion*.

p.390: albă.

p. 391- 588: *Penticostarul* (care se încheie cu un text semnat de Mitrofan Gregoras din Dodona).

p. 1-9: *Rânduiala Sfintei Împărtășiri*.

p. 10-16: *Liturghia Sf. Ioan Hrisostom*.

p. 17-25: *Liturghia Sf. Vasile cel Mare*.

p. 26-30: *Dumnezeiasca Liturghie a Darurilor mai înainte sfințite*.

p. 31-34: *Rânduiala Agheasmei Mici* (Sfeștania): *Rugăciunea colivei* (pag.34).

p. 35-36: *Rugăciuni de binecuvântare a stâlpărilor din Duminica Floriilor, a brânzei, a cărnii etc.*

⁴ În cadrul exemplarului complet consultat de noi la Biblioteca Academiei Române (cota CRV II 157) între paginile 963 și 964 au fost intercalate greșit paginile 970-973 (ele există și la locul lor, ceea ce indică o greșeală din tipografie).

Dorim să insistăm asupra unui alt aspect, nesemnalat până acum, și anume, *Slujba Cuvioasei Maicii noastre Parascheva cea Nouă*, inclusă în mod excepțional în volumul din 1709. Subtitlul acestei slujbe, aflate în *Minolghion*, între paginile 959-973, explică retipărirea ei: *pentru evlavia creștinilor s-a tipărit la sfârșitul Canoanelor Anonime întreaga rânduială a Cuvioasei Maicii Noastre Parascheva cea Nouă, ale cărei sfinte moaște se află în Moldova, a cărei lumină s-a răspândit nu doar în Ungrovlahia, ci se laudă și în întregul pământ al bulgarilor*. Inițiativa de față reliefează cultul deosebit de care se bucura Sf. Parascheva încă de acum câteva veacuri în urmă, nu doar în Moldova ci și în Valahia și la sudul Dunării. Cunoaștem faptul că în 1692 Sf. Antim mai publicase în grecește, la București, într-o broșură slujba Cuvioasei, împreună cu cea a Sf. Grigorie Decapolitul. În 1709 a fost preluat textul din 1692. Canonul de rugăciune din cadrul slujbei Cuvioasei a fost alcătuit de Meletie Syrigul (probabil la Iași, cu ocazia aducerii moaștelor cuvioasei de către Vasile Lupu, în 1641). Sinaxarul nu pomenește nimic de aducerea moaștelor la Iași, ci doar stihirile de după el, ceea ce arată că textul vieții sfintei a fost preluat după unul mai vechi, cel mai sigur, după varianta mitropolitului Matei al Mirelor, care a prelucrat o viață a sfintei după Eftimie al Târnovei și a compus el însuși o slujbă a Sfintei Parascheva și a Sf. Grigorie Decapolitul. Slujba din 1692 tipărită și în 1709 nu a mai fost reluată la Iași, în 1817 și nici în 1841 în ediția bilingvă, greco-română⁵.

Mai facem câteva remarci: în cultul ortodox din Țările Române, slujba Sfintei Parascheva a intrat mai întâi pe filieră slavă. Prima tipăritură de la noi care publică slujba sfintei este *Antolghionul* de la Câmpulung (1643) care îi acordă multă atenție ff. 54v-61v. Sinaxarul său corespunde cu cel al lui Eftimie din toate tipărirea slave anterioare celui de la Câmpulung, apărute în Răsărit. Textul Sinaxarului de la Câmpulung a fost preluat și publicat întâia oară în limba română în Valahia, în

⁵ A se vedea C. Erbiceanu, *Serviciul Cuvioasei Maicei noastre Parascheva și al Sf. Grigorie Decapolitul*- ediția 1692 în *Biserica Ortodoxă Română*, 1893-1894, pp. 708- 715 și Iulian Ștefănescu *Viața Sfintei Parascheva cea nouă de Matei al Mirelor*, București, 1934.

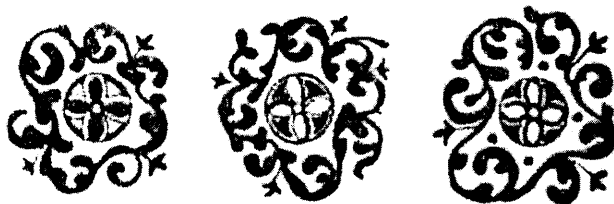
Antolghionul de la Râmnic (1705) care împruținează referințele, destul de numeroase, la originea "bulgărească" a sfintei. Dacă *Mineiul pe octombrie* tipărit la Moscova în 1689 conține *Slujba sfintei și Sinaxarul* (ff. 149v-160v), prima ediție a *Mineiului pe octombrie* de la noi (Buzău, 1698) nu face nicio referire la Cuv. Parascheva. Slujba și Sinaxarul în românește vor apărea abia în *Antolghionul* de la Râmnic (1737), prin osteneala vrednicului episcop râmnicăean Climent, reluată și în *Mineiul pe octombrie* de la Râmnic (1776), care redă Slujba și Sinaxarul în limba română combinate cu ale altor sfinți cinstiți în aceeași zi (ff. 80-90), iar *Antolghionul* de la București (1777) preia Slujba și Sinaxarul în română, făcând mențiunea că *în această lună în 14 zile prăznuim aicea în Țara Românească, pre Cuvioasa Parascheva cea Noao*. Interesant este că în Sinaxarele apărute la noi pomenite până acum (în afară de textul vieții cuvioasei tipărit de mitropolitul Dosoftei), nu apare nicio mențiune a faptului că sfintele moaște se găsesc la Iași⁶. Abia în volumul pe octombrie din *Viețile sfinților* apărut la Neamț în 1809 (ff. 71-72v) și la București în 1835 (ff. 117-120), se completează viața sfintei cu acest detaliu semnificativ. În *Evanghelia* românească de la București (1682) și în cea *greco-română* tot de la București (1693) nu s-a pus o pericopă la 14 octombrie așa cum au sfinții mai cunoscuți. Acest lucru se va întâmpla mult mai târziu.

Cinstirea Sfintei Parascheva s-a dezvoltat printre români încă de la aducerea ei la Iași, în 1641. Toate Cazaniile vor reda viața ei, după textul bogat alcătuit de Eftimie al Târnovei: *Cazania de la Dealu* (1643) conține viața și minunile sfintei la ff. 11v-15r. *Cartea românească de învățătură* de la Iași (1643) cuprinde același text între ff. 12-15. Mai târziu, *Chiriadromionul* de la Bălgrad (1699) va relua și el textul cazaniilor. Desigur că în prezentarea de față ne-am propus să reliefați atenția deosebită pe care Sf. Ierarh Antim Ivireanul a acordat-o Cuvioasei Parascheva de la Iași, dar aceasta pe fondul unei evlavii sincere observate în rândul poporului. Din acest

⁶ Mitropolitul Dosoftei face primul mențiunea, în *Viețile sfinților pe octombrie*, Iași, 1682, ff. 64v-66.

motiv, el a tipărit la București în grecește în filadă (în 1692), slujba Cuvioasei împreună cu a altui sfânt prețuit în Valahia, Sf. Grigorie Decapolitul. Apoi, în 1709, în monumentalul *Serviciu bisericesc* va relua în mod excepțional slujba Cuvioasei, așezată îndeosebi cu justificarea că evlavia și cinstirea Cuvioasei Parascheva trecuse de mult timp granițele românești. E drept că slujba și sinaxarul sfintei au apărut mai sfios în limba română, ca și toate celelalte slujbe care au fost traduse și publicate cu prudență în limba vernaculară.

Sf. Antim Ivireanul a anticipat și pregătit ceea ce avea să se pecetluiască pentru vecie câteva secole mai târziu... În data de 9 octombrie 1955, cu ocazia serbării solemne a 70 de ani de autocefalie în Biserica Ortodoxă Română, la insistențele harnicului și vrednicului de pomenire patriarh Justinian Marina, a fost proclamată *generalizarea cultului unor sfinți pe întreg cuprinsul Patriarhiei Române, ale căror moaște se păstrează de veacuri, ca odoare de mare preț pe pământul țării noastre românești*⁷. Între aceste făclii care au luminat sufletul și au încălzit mereu speranța poporului, Sfânta Parascheva își are de veacuri locul bine meritat. Sfintele sale moaște sunt deosebit de prețuite și căutate, pelerinajele întinse în ultimul deceniu, ca și la ceilalți sfinți cu moaște de la noi, arătând o credință fierbinte, dar și rezolvările minunate pe care sfinții, acești prieteni ai lui Dumnezeu, le aduc prin ruga lor.

⁷ Un reportaj complet asupra momentului a fost publicat în revista *Biserica Ortodoxă Română* anul LXXIII, 1955, nr. 11-12, p. 1010.